

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У РОЗВИТКУ РИНКУ РОБОЧОЇ СИЛИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Стаття присвячена дослідженню змін, що мають набути місце у сучасному державному регулюванні явищ та процесів, які утворюють ринок робочої сили, та чинники, що їх обумовлюють.

Ключові слова: ринок робочої сили, державне регулювання ринку робочої сили, розширене відтворення робочої сили, людський капітал, вартість людського капіталу, накопичення людського капіталу.

Постановка проблеми. Становлення та розвиток ринкової економічної системи не відміняє необхідність державного регулювання економічних явищ та процесів. Це означає, що зберігається така риса суспільної господарської діяльності, як державне регулювання економіки. Однак, в ньому мають відбутися докорінні зміни: перехід від державного регулювання, що базується на прийнятті волевих рішень та домінуванні адміністративних інструментів у процесі впливу держави на економічні суб'єкти, їх господарську діяльність до нової системи економічних функцій держави, яка б ґрунтувалася на правовому регулюванні всіх явищ та процесів, а також на оптимальному поєднанні економічних і адміністративних інструментів з урахуванням соціокультурних, національних традицій, що є притаманними суспільству. Для того, щоб нова система створювалася на необхідній науковій, теоретичній базі необхідними є відповідні наукові дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у теоретичну і методологічну розробку проблем формування та використання трудових ресурсів країни в умовах структурної трансформації економіки України зробили відомі українські вчені: О. Амоша, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Гриценко, О. Стефанишин, Л. Шевченко. Демографічні та економічні аспекти формування та використання трудового потенціалу в умовах адаптації України до глобального економічного простору досліджено вітчизняними вченими: Д. Богинею, О. Грішновою, Е. Лібановою, А. Антонюк, Л. Шаульською, В. Онікієнком.

Значні досягнення в дослідженні проблем зайнятості та ринку праці знаходимо у працях А. Бабенка, І. Петрової, А. Колота, В. Новікова, О. Новікової. Основні напрями формування та розвитку процесів, що притаманні ринку праці, досліджені такими зарубіжними вченими, як: Р.С. Сміт, М. Портер, Г. Беккер, Дж. Р. Еренберг, П. Самуельсон, А. Котляр, Е. Вільховченко, Н. Вишневська, В. Іноземцев, П. Друкер, Р. Капелюшніков та інші.

Однак, слід відзначити ще невирішеність багатьох як теоретичних, так і практичних проблем, пов'язаних з функціонуванням, розвитком ринку робочої сили у сучасній економіці України, його державним регулюванням, які потребують поглибленого дослідження, чому й присвячується означена стаття.

Метою статті є дослідження нової спрямованості державного регулювання ринку робочої сили та чинників, що її визначають.

Викладання основного матеріалу. Особливу увагу економічні, правові й соціальні науки повинні приділити проблемам реформування державного регулювання такої сфери ринкових відносин, як ринок робочої сили, який представляє собою систему соціально-економічних, організаційно-правових відносин, що забезпечують розподіл,

використання і відтворення робочої сили на основі механізмів її купівлі-продажу [1, с.81]. Це пов'язане з тим, що:

- саме на цьому ринку спостерігається концентрація не тільки економічних, але й соціально-політичних, гуманітарних проблем і протиріч;

- через механізми цього ринку залучаються до суспільного виробництва сукупна робоча сила, кожний окремий працівник, відбувається реалізація їх людського капіталу;

- механізми купівлі-продажу здібностей до праці працівників виступають істотним, основним фактором формування умов відтворення робочої сили;

- механізми ринку робочої сили здатні «онулити» потенціал національної робочої сили, привести до формування економічних умов неефективності системи спеціальної початкової, середньої професійної й вищої професійної освіти, сформувати економічні засади для зниження стандартів охорони здоров'я, образу й способу життя для основної частини населення – працюючих за наймом;

- ринкова система як соціально-економічна сфера існування домінуючої частини населення країни суттєво впливає на зміну соціально-культурного середовища в країні: здійснюється перехід від національно-ідентифікованої культури, яка охоплює досягнення народу країни, що накопичені протягом усього періоду його існування, до маргінальної масової культури, що орієнтується на зразки, її прояви, сформовані на основі процесів популяризації, масовизації, доступності, переважного впливу на психо-фізичний стан людини без врахування існуючих етики, естетики, традиційних моральних цінностей, результатом чого виступає процес перетворення такого явища, як народ країни, у наявне населення, а також розрив зв'язків між поколіннями, що являє реальну загрозу національній безпеці країни.

Однією з істотних особливостей сучасних умов здійснення державою втручання в національну економіку є зміна в ній ролі й значення людини – носія робочої сили. З одного боку, економічна свобода, що з'являється й розвивається, реальність соціально-економічного вибору, становлення підприємництва й залучення до нього все більшої кількості людей, у тому числі й працюючих за наймом, формування в суспільстві масових соціальних мереж інтернаціонального характеру змушують по-новому дивитися на працівників і державу, і роботодавців. У цей час простий диктат з їхнього боку відносно найманих працівників обертається тільки втратою останніми здатностей до праці. З іншого боку, відбувається різке підвищення залежності результативності виробничо-господарської діяльності економічних суб'єктів від потенціалу, якості, конкурентоспроможності робочої сили, що утворює нове соціально-економічне явище – людський капітал.

У зв'язку із цим, кожний економічний суб'єкт є зацікавленим у розвитку й нагромадженні людського капіталу своїх працівників. Однак, людський капітал – особливий капітал, який існує й реалізується тільки в тому випадку, якщо в ньому бере участь усе суспільство й він має реальний суспільний характер. Це пов'язане з тим, що обсяг накопиченого людського капіталу на практиці можна представити як функцію від таких змінних:

- загальної чисельності населення країни;
- чисельності економічно активного населення країни;
- гендерного складу населення країни;
- середньої тривалості життя в країні;
- освітньої структури;
- коефіцієнтів зарахування в навчальні заклади різного рівня й типу;

- рівня медичного обслуговування й ступеня охоплення їм населення країни;
- рівнів зайнятості;
- структури заробітків;
- середнього рівня реальної заробітної плати;
- науково-технічного рівня й стану основної частини робочих місць, наявних у національній економіці країни й інших.

Зміст цих змінних показує, що вони являють собою не мікро-, а макроекономічні явища і їх стан, динаміка в істотному ступені визначаються діями держави по регулюванню економічних і соціальних явищ і процесів, насамперед:

- фіскальною політикою;
- кредитною політикою;
- інвестиційною політикою;
- науково-технічною, інноваційною політикою;
- політикою в сфері освіти, охорони здоров'я, мистецтва, культури;
- демографічною політикою;
- міграційною політикою й іншими.

Їхня сукупна дія буде визначати умови або підвищення вартості національного людського капіталу, людського капіталу, що концентрується і функціонує в рамках окремого економічного суб'єкта, а також людського капіталу кожного окремого працівника, або її зниження, а саме вартість виступає економічним базисом процесу нагромадження. У цей час, за оцінками російських вчених [2, с. 24], в 2010 р. людський капітал Росії становив понад 600 трлн. руб., або приблизно 6 млн. руб. розраховуючи на душу населення. Його обсяг в 13 раз перевершував ВВП країни й в 5,5 рази – обсяг фізичного капіталу. Якщо застосувати цю

методику розрахунку оцінки вартості людського капіталу до реалій України, а також скорегувати її на особливості національної економіки нашої країни, то вартість людського капіталу складе, за нашими оцінками, близько 32 трлн. грн., що суттєво перевищує й вартість ВВП, і вартість основних коштів. Однак, якщо в РФ проявляється тенденція до зростання вартості людського капіталу, то в Україні вартість його зменшується, що суттєво знижує її конкурентоспроможність в умовах глобалізації.

Основними проявами дії тенденції зменшення вартості людського капіталу в Україні та об'єктивних умов її поширення на цей час є:

- стійка тенденція зниження постійного населення країни (так, воно становило у 1991 р. – 51,6 млн. осіб; 2001 р. – 48,7 млн. осіб; 2005 р. – 47,1 млн. осіб; 2010 р. – 48,8 млн. осіб; 2012 р. – 45,5 млн. осіб) [3, с. 328];

- зменшення економічно активного населення (таке становило у 2000 р. – 22830,8 тис. осіб; 2005 р. – 22280,8 тис. осіб; 2010 р. – 22051,6 тис. осіб; 2012 р. – 22049,0 тис. осіб) [3, с. 351];

- зменшення кількості найманих працівників підприємств, установ та організацій (так, вона становила у 2000 р. – 16044,0 тис. осіб; у 2005 р. – 14005,3 тис. осіб; у 2010 р. – 12564,2 тис. осіб; у 2012 р. – 12093,8 тис. осіб) [3, с. 353];

- скорочення кількості працівників наукових організацій (у 2000 р. – 188,0 тис. осіб; у 2005 р. – 170,6 тис. осіб; у 2010 р. – 141,1 тис. осіб; у 2012 р. – 134,7 тис. осіб) [3, с. 320];

- кількість інноваційно активних промислових підприємств від загальної кількості промислових підприємств – 16,2% [3, с. 323];

- кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації – 1327 одиниць, у тому числі: нові технологічні процеси – 45,6% від вказаної кількості; маловідходної, ресурсозберігаючі та безвідходні – 18,1%; освоювали виробництво інноваційної продукції – 55,1% [3, с. 325];

– розподіл кількості зайнятих на підприємствах України за технологічними укладами: 1,4% – на підприємствах, що реалізують технології п'ятого технологічного укладу; 45,5% – на підприємствах, що реалізують технології четвертого технологічного укладу і 44,1% – на підприємствах, що мають технології третього технологічного укладу.

Висновки. Таким чином, у цей час державне регулювання економіки повинне бути спрямованим на підтримку її конкурентоспроможності на внутрішньому й зовнішньому ринках, найважливішою передумовою чого виступає розвиток і нагромадження людського капіталу, зростання його вартості. Збільшення вартості людського капіталу в національній економіці країни – найважливіший індикатор переходу її до якісно нового типу економічного зростання – інноваційного, до якісно нового шляху розвитку розширеного відтворення, у тому числі, відтворення робочої сили – основного елемента продуктивних сил суспільства.

Список використаної літератури

1. Тумакова С. В. Государственное регулирование национального рынка рабочей силы: моногр. / С. В. Тумакова; НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2008. – 451 с.
2. Капелюшников Р. Сколько стоит человеческий капитал России? / Р. Капелюшников // Вопросы экономики. – 2013. – № 2. – С. 24-46.
3. Статистичний щорічник України за 2011 рік. К.: Державна служба статистики України. 2012. – 558 с.

ТУМАКОВА С. В. РОЛЬ ГОСУДАРСТВА В РАЗВИТИИ РЫНКА РАБОЧЕЙ СИЛЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Статья посвящена исследованию изменений, которые должны произойти в современном государственном регулировании явлений и процессов, которые образуют рынок рабочей силы, факторов, которые их обуславливают.

Ключевые слова: рынок рабочей силы, государственное регулирование рынка рабочей силы, расширенное воспроизводство рабочей силы, человеческий капитал, стоимость человеческого капитала, накопление человеческого капитала.

TUMAKOVA S. V. THE ROLE OF THE STATE IN THE DEVELOPMENT OF LABOUR MARKET IN MODERN CONDITIONS

This article is devoted to the investigation of those changes which have to take place in modern state regulation of phenomena and processes which form labour market and factors which stipulate them.

Key words: labour market, state regulation of labour market, widened reproduction of labour force, human capital, value of human capital, accumulation of human capital.